

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ ПУБЛІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ-ЕМІГРАНТІВ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «АРКА» (1947–1948)

Надія Миськів

бібліотекар I категорії наукового відділу інформаційної та організаційно-виставкової роботи Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ЛННБ України ім. В. Стефаника

Розглянуто особливості творчості та діяльності нової генерації митців, вихідців із Західної України, що опинилися в еміграції у Мюнхені у післявоєнний період. На прикладі окремих публікацій охарактеризовано творчий внесок українських митців у європейську культуру. Головним об'єктом дослідження обрано публікації літературно-мистецького журналу «Арка», одного з найпопулярніших мистецьких часописів повоєнної доби.

Ключові слова: *культура, українське мистецтво, творчість, стиль, митець, еміграція, Німеччина.*

The article discusses the creativity and activity of a new generation of Ukrainian artists from Western Ukraine, who found themselves in exile in Munich in the postwar period. In the example of some publications is characterized contribution of Ukrainian artists to European culture. The main object of the paper are publications of the literary and art magazine «Arka», one of the most popular art magazines in the postwar era.

Keywords: *culture, ukrainian art, creativity, style, artist, emigration, Germany.*

Рассмотрены особенности творчества и деятельности новой генерации художников, выходцев из Западной Украины, которые оказались в эмиграции в Мюнхене в послевоенный период. На примере отдельных публикаций охарактеризован творческий вклад украинских художников в европейскую культуру. Главным объектом исследования избраны публикации литературно-художественного журнала «Арка», одного из самых популярных искусствоведческих журналов послевоенного периода.

Ключевые слова: *культура, украинское искусство, творчество, стиль, художник, эмиграция, Германия.*

Після Другої світової війни, опинившись в еміграції, представники української інтелігенції прагнули сконсолідувати мистецькі сили, щоб далеко від рідної землі розвивати та пропагувати українське мистецтво. У вересні 1945 р. у м. Фюрт (Німеччина) було засновано літературне об'єднання українських письменників — МУР (Мистецький Український Рух). Об'єднання було відкрите для літераторів і художників, зокрема, українських письменників, які після закінчення війни опинились у таборах для переміщених осіб. Очолив об'єднання Улас Самчук, його заступником став Юрій Шерех (Шевельов). «Справа культури, а зокрема літератури, мусить бути в руках покликаних. Не можемо дозволити собі в ділянці культури повторити приклад інших ділянок нашого життя. Нас надто мало і чуємося в дуже відповідальному становищі, щоб ділитись та розкидатись...», — так висловився про діяльність МУРу в одній зі своїх статей У. Самчук [19].

Важливим осередком українського громадсько-політичного, наукового й культурного життя Німеччини став Мюнхен. З 1945 р. Мюнхен — найбільший центр проживання української еміграції в Німеччині, осередок інтелектуального потенціалу нації, що гідно представляв українство європейському оточенню. Впродовж 1945–1949 рр. тут мешкали й працювали Улас Самчук, Іван Багряний, Катря Гриневичева, Оксана Лятуринська, Євген Маланюк, Святослав Гординський, Аркадій Животко та багато інших. Саме вони у таборах для переміщених осіб видавали художні, публіцистичні, документальні й політичні твори, дбали про появу на чужині таких часописів, як «Українські вісті», «Українська літературна газета», «Українська трибуна», «Час», «Арка», «Мур», «Нові дні» та сотні інших періодичних і неперіодичних видань. Важливе місце з-поміж них належало літературно-мистецьким і науковим виданням — «Літаври», «Керма», «Студентський шлях», «Студентський прапор», «Стежі» та ін., в яких працювали Юрій Клен, Авенір Коломиєць, Андрій Гарасевич.

Одним із найпопулярніших часописів повоєнної доби став літературно-мистецький журнал «Арка». Він був задуманий спершу як додаток до газети «Українська трибуна», згодом почав виходити у співпраці з видавничою комісією МУРу. Кожне число на обкладинці часопису містило графічне зображення брами Рафаїла Заборовського — славетної пам'ятки українського бароко.

Символічна арка, надрукована на обкладинці часопису, спрямована на Захід, відкрита для ідей та стилів. Оскільки «Арка» стала органом МУРу, то й інтенції її редколегії узгоджувалися з ідеологією цієї організації. «Час ставив і ставить перед українським мистецтвом те завдання, до якого воно покликане: у високомистецькій, досконалій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві. Відкидаючи все мистецьки недолуге та ідейно-вороже українському народові, українські митці об'єднуються для того, щоб у товариській співпраці змагати до вершин справжнього і поважного мистецтва. Це об'єднання українських митців на еміграції відкрите для всіх діячів слова, пензля, сцени, які пишуть на своєму прапорі гасло досконалого. Ідейно й формально зрілого і вічно шукаючого мистецтва» [15].

Майже два роки журнал регулярно виходив у світ. Його перший річник містив шість чисел за липень–грудень 1947 р. До редколегії часопису входили Віктор Домонтович, Юрій Косач, Богдан Нижанківський, Зенон Тарнавський, Юрій Шерех, художнім оформлювачем «Арки» був талановитий графік Яків Гніздовський. Із першого числа 1948 р. принцип «колективного керівництва» часописом змінився на «одноосібний»: замість згаданої редколегії кожен номер «Арки» підписували головний редактор (Юрій Шерех) та секретар редакції (Яр Славутич). Припускають, що саме Ю. Шереху належала ідея тематичного об'єднання наступних чисел «Арки». Таких чисел, які справедливо вважають вершиною редакційного мистецтва, вийшло три. Другий річник часопису містив п'ять чисел і виходив від січня до травня 1948 р.

На противагу часописам національно-патріотичних ідеологій, «Арка» мала модерне інтелектуальне, естетське й водночас позапартійне спрямування, була тогочасним найпрофесійнішим виданням, відкритим новітнім течіям світового мистецтва. У ньому друкувалися твори письменників різних напрямів, наукові статті на різноманітні теми, огляди культурних новин і подій у світі театру, кіно, образотворчого мистецтва тощо. На сторінках видання побачили світ теоретичні статті Ю. Косача — «Театр екзистенціалізму», «Нотатка про сюрреалізм», «Золота тростина. Література Католицької основи у Франції». Їх вважали прогресивними не лише для самого автора, а й новаторськими у царині науково-популярної публіцистики МУРу.

Рафінована проза та поезія, надруковані в «Арці», переконливо характеризували її як журнал, що за мистецьким рівнем випереджав свій час. Поетичний розділ «Арки» був представлений творами Євгена Маланюка, Василя Барки, Михайла Ореста, Володимира Свідзинського (зокрема, недрукованими раніше його віршами зі збірки «Медобір»), Миколи Зерова, Святослава Гординського, Ганни Черінь, Андрія Гарасевича, Петра Карпенка-Криниці, Яра Славутича, Леоніда Лимана, Леоніда Полтави, Вадима Лесича, Олекси Веретенченка, Степана Риндика, Миколи Ситника, Інни Роговської, окремими поезіями Олега Зуєвського, Богдана-Ігоря Антонича, Оксани Лятуринської, Тодося Осьмачки, Богдана Нижанківського та багатьох інших.

Прозовий розділ «Арки» містив твори Тодося Осьмачки, Віктора Домонтовича, Юрія Косача, Богдана Нижанківського, Миколи Степаненка, Андрія Гарасевича, Івана Керницького, Ігоря Костецького, Євгена Гарана. Аналіз тематики пропонованих творів свідчить, що прозаїків «Арки» найбільше цікавила минувшина, підтвердженням чого є оповідання «Ренесанс» Ю. Тиса, «Медальйон» Ю. Клена, «Страх» Л. Коваленко. До мемуаристики тяжіють «Останні дні» П. Балея та «Повість про Харків» Л. Лимана. Трапляється і документальна мемуаристика: спогади Д. Дорошенка про Б. Грінченка й В. Самійленка, «Зустрічі з поетом» К. Гриневичевої (про І. Франка), «Зустріч з Андре Жідом» Ю. Корибута, «З родинної хроніки» В. Чапельського, «Берлін, лютий 1945» У. Самчука, «Мої дебюти» В. Блавацького.

На відміну від тогочасних періодичних видань радянської України, що зазнавали суворої ідеологічної цензури, «Арка» мала змогу об'єктивно описувати й аналізувати успіхи та прорахунки українського культурного життя. Українські митці-емігранти засвідчили багатогранність пошуків гармонії змісту і форми мистецького твору, вони були сповідниками не чистого мистецтва, відстороненого від історії рідного краю, а правдиво зображали героїчний шлях українського народу і його натхненну працю задля розбудови майбутньої незалежної України, якій присвятили свою творчість і життя.

Предметом нашого зацікавлення стали мистецтвознавчі статті, опубліковані на сторінках «Арки». Задум створити часопис, по суті, належав Юрію Шереху. Його настанова відкривати шляхи

до світів, близьких і далеких, блискуче реалізувалася якраз у мистецтвознавчих публікаціях. Журнал охоче друкував розвідки про художників-класиків, водночас уважно стежив і за новітніми течіями у живописі, музиці, театрі, архітектурі, кіно. Темам бароко, екзистенціалізму, сюрреалізму, експресіонізму присвячено спеціальні дослідження Д. Чижевського, Ю. Косача, І. Вигнанця, М. Бойчука, Я. Гніздовського, Ю. Нарбути, В. Ласовського, В. Січинського — митців різних поколінь, різних здобутків, стилю й рівня.

Про структуру часопису та його змістове наповнення вичерпно інформує бібліографічний покажчик змісту літературно-мистецького журналу «Арка», який у 2003 р. уклали співробітники Києво-Могилянської академії — Н. В. Казакова, Н. В. Монахова та Д. В. Матіяш, із ґрунтовною вступною статтею доктора філологічних наук, професора НаУКМА В. Панченка [2].

Наше дослідження присвячене аналізу 15 мистецтвознавчих публікацій часопису «Арка», які можна умовно поділити на три тематичні підрозділи: 1) публікації про митців та їхню творчість; 2) науково-популярні розвідки митців про мистецтво; 3) матеріали про діяльність творчих спілок та виставкове життя. Зазначимо, що кожна публікація доповнена фотоілюстраціями, репродукціями творів, графічними зображеннями та світлинами митців, що сприяє підвищенню інформативності, виробленню і розширенню естетичного світогляду читача.

Серед публікацій «Арки» про митців та їхню творчість привертає увагу стаття Дам'яна Горняткевича «Притча про блудного сина Т. Шевченка», в якій автор описує історію створення цього мистецького циклу, який вважають одним із найвищих здобутків реалізму в мистецтві середини ХІХ ст. На думку Д. Горняткевича, відображення історичної реальності розкривається у серії малюнків «Притча про блудного сина» з такою докладністю, на яку після Гойї міг зважитися лише Шевченко. Автор статті з жалем пише: «Основна трудність у розумінні «притчі» в тому, що Шевченко, на жаль, не допровадив задуманого циклу до кінця. Повернувшись з заслання, він швидко остиг у першому запалі, присвятився графіці, а про «Блудного сина» не згадував більше ніколи...» [7, с. 14]. У статті Д. Горняткевич згадав також ще один незавершений цикл Т. Шевченка — «Живописна Україна».

Цьому ж циклові Шевченкових малюнків присвячена й друга стаття Д. Горняткевича «Критерії в оцінці малярської спадщини Шевченка», в якій автор зазначив: «На мій погляд, ця «Притча», відображаючи суму переживань Шевченка на засланні та виказуючи наслідки жакливого деморалізації і трагічних відносин, які він там бачив і серед яких жив, мала бути разом протестом проти суспільного безладдя в Росії» [6, с. 255]. Саме в цьому мистецтвознавець вбачав глибинні причини переживань і самого Т. Шевченка-художника, і його біблійного героя.

Один із перших матеріалів «Арки» був присвячений видатному художникові Олексі Новаківському. Йому також присвячена однойменна стаття Степана Луцика «Олекса Новаківський». Палкий шанувальник, а згодом — його учень С. Луцик у своєму життєписі згадував: «Між тим я мав нагоду познайомитися з малярством Олекси Новаківського. Одного дня, восени 1924 р., наша гімназія проголосила відвідини виставки творів Новаківського в його помешканні при вулиці Земялковського. Там я вперше побачив малюнки Новаківського, а навіть його самого, як він пояснював нам, гімназістам, свої малярські візії. Тоді я ще не знав, що незабаром буду мати змогу кожного дня бачити Новаківського та вчитись малярства в його школі» [13, с. 54]. Окрім того, С. Луцик подав коротку біографію митця, сформулював основні напрями його творчості, акцентуючи увагу читача на стилі художника, що виражав неповторне, самобутнє авторське начало.

С. Луцик зазначив, що ім'я О. Новаківського було добре відоме в Польщі, де він навчався, робив перші кроки у малярстві й утверджувався як художник. Великий вплив на формування майбутнього художника мали відомий польський живописець Я. Матейко та знаний представник польського модерну С. Виспянський. Автор публікації підкреслив, що саме за ініціативою та сприяння митрополита Андрея Шептицького, який не тільки підтримував художника матеріально, а й мав величезний вплив на формування його свідомості, відбулося повернення О. Новаківського з Кракова до Львова.

У цьому контексті важливою є характеристика творчості О. Новаківського, яку дав його сучасник, видатний мистецтвознавець Іларіон Свенціцький, що за пропозицією митрополита А. Шептицького 1905 р. заснував і очолив у Львові Музей національного

мистецтва. Наголосивши на унікальній неповторності творчості О. Новаківського, він писав: «На цьому шляху виявив мистець свою індивідуальну відрубність у тематиці, композиції, рисунку, колористиці, що в ній користувався самотньо йому званою тайною підбору і лучби фарб своєї палітри...» [20, с. 30-31].

Не можна не погодитись із заключними словами С. Луцика: «В Новаківському українське образотворче мистецтво втратило найбільшу постать, що у розмірно короткій час залишила багату мистецьку спадщину, а крім того Новаківський виховав у своїй робітні цілий ряд учнів; його мистецька школа, яку він вів упродовж десяти років, має свою сторінку в історії українського малярства [14, с. 11].

З-поміж групи аналізованих публікацій про митців та їхню творчість виокремлюються матеріали про Михайла Бойчука. Перша ґрунтовна розвідка «Михайло Бойчук» Івана Розгона під псевдонімом «Ів. Вигнанець» у повоєнні роки вийшла саме у часописі «Арка». Видатний художник, засновник українського монументального мистецтва Михайло Бойчук мав ще й непересічний хист педагога. Він став фундатором вищої художньої освіти в Україні, а його послідовники (їх ще називають «бойчукістами») — відомі в усьому світі.

Святослав Гординський розкрив, що під псевдонімом «Ів. Вигнанець» ховається саме І. Розгін — колишній співробітник Інституту експериментальної біології і патології ім. О. Богомольця у Києві. Вчений був особисто добре знайомий з митцем і згадував, як М. Бойчук розповідав: «Мета була з'ясована до дрібниць: 1) навчатися тепер майже нікому невідомій техніці справжньої фрески, як основи монументального малярства; 2) спочатку відродити т. зв. візантійське мистецтво, що колись було поширене в Україні, а потім створити свій український стиль монументального та інших форм мистецтва; 3) втілити мистецтво в усі галузі життя (побут, промисловість), у всі форми культурної діяльності (театр, друкарство)» [17, с. 21]. І. Розгін писав, що багато разів зустрічався з М. Бойчуком на святкових академіях, студентських зборах, на диспутах під час творчих виставок, у майстерні, в родині. Він змалював детальний портрет художника: «Михайло Левович скрізь був однаково зрівноважений. Похла постава, завжди зосереджений, зодягнений не «за останньою модою», з простим, майже селянським,

завжди трохи засмученим обличчям. Багатьох не вабила така зовнішня скромність, а тим більше маломовність і лагідна сумовитість мистця. М. Бойчук не вмів промовляти публічно, був безпорадний на загальних студентських чи професорських зборах, зате стислий і конкретний в майстерні, серед своїх учнів та в колі знайомих» [17, с. 24].

До групи публікацій «Арки» про митців та їхню творчість належить нарис цього ж автора (Івана Вигнанця) «Юрій Нарбут» [18]. Публікація присвячена аналізу творчого доробку відомого українського художника. Її автор намагався змалювати цілісний портрет Нарбута-митця, талановитого художника-графіка, ілюстратора, автора перших українських державних знаків (банкнот і поштових марок), одного із засновників і ректора Української Академії мистецтв. Ю. Нарбута вважають реформатором книжкової справи світового рівня. Саме він започаткував комплексне оформлення книги, при якому надавалась особлива увага кожному елементу її «архітектури»: від шрифтів і заставок — до обкладинки. Митець сам виконував буквиці й витворював шрифти, визначав формат книги, площу тексту й полів, добирав папір та обирав спосіб друку.

Автор нарису акцентував увагу на факті недоступності для дослідників значної кількості творів Ю. Нарбута, переважно розпорошених по приватних збірках. Місцезнаходження багатьох із них, на переконання мистецтвознавця, невідоме, а чимало з графічних полотен художника, на жаль, втрачені назавжди.

Ще одна публікація, присвячена українському графікові Ю. Нарбуту, належить історикові Олександрю Оглоблину, який у статті «Нарбут — мазепинець» оприлюднив нові матеріали до біографії художника.

Як писав О. Оглоблин, Ю. Нарбут, перебуваючи в Петербурзі, ніколи не поривав із Україною й щоліта їздив до Глухова, де розшукував і вивчав пам'ятки української старовини. Цікаво, що ще 1912 р. на своєму родовому гербі він умістив такий підпис: «Мазепинець, полку Черниговского, Глуховской сотни, старшинский сын и гербов и эмблем живописец» [16, с. 9].

У статті О. Оглоблин ототожнив Нарбута з українським гетьманом Мазепою: «...Він, цей геніяльний мазепинець ХХ століття, пережив красу відродження своєї країни, він віддав їй усі сили

свого мистецького генія — і він, як колись Великий Гетьман після Полтавської поразки, не міг пережити катастрофу нової Української держави. Його передчасна смерть (23.V.1920 року) була так само глибоко символічна, як і все його життя...» [16, с. 10].

О. Оглоблин уперше опублікував два листи Ю. Нарбута до його друга В. Модзалевського — видатного українського історика, геральдиста, архівіста, генеалога й мистецтвознавця. У них Ю. Нарбут, зокрема, повідомив про те, що в Петербурзі він брав участь у роботі історико-мистецького гуртка, до якого входили й такі відомі українські вчені, мистецтвознавці, як брати Вадим і Борис Модзалевські, Владислав Лукомський та ін. О. Оглоблин відзначив, що згаданих науковців та митця пов'язували не лише щира й глибока дружба, а й спільна мета — самовіддане служіння українському народові.

До тематичної групи публікацій про митців та їхню творчість можна зарахувати й статтю Зенона Тарнавського (у журналі автор підписувався криптонімом З. Т.) «Едвард Козак — поет фарби і рисунку» [23], присвячену відомому карикатуристові, графіку, живописцеві, письменнику-гумористу, видавцеві, редактору (прибрав собі, зокрема, псевдоніми Еко та Гриць Зозуля). На переконання автора, його карикатури завжди відтворювали українське національне бачення, висміювали внутрішні міжусобиці та зловживання в українському суспільстві, вістря козаківських шаржів неодмінно спрямовувалося проти ворогів українського народу.

Серед тематичної групи публікацій «Митці про мистецтво», розмічених в «Арці», особливе місце посідали статті Якова Гніздовського — видатного графіка, живописця, скульптора, який завдяки «Арці» проявив себе і як талановитий мистецтвознавець та есеїст. Автор філігранних графічних робіт написав низку есе про суть образотворчого мистецтва загалом та українського зокрема. Йдеться про такі його твори, як «Гульня на Олімпі. Про Пітера Бройгеля Старшого», «Ель Греко», «Іван Мештрович», «Український гротеск. Про Дон Санча Пансу і його пана, лицаря з Манчі», «Мистецтво підсвідомости» та ін.

В есе «Гульня на Олімпі. Про Пітера Бройгеля Старшого» [3] Я. Гніздовський охарактеризував творчість П. Бройгеля, назвавши його бунтарем у мистецтві. На переконання Я. Гніздовського, нідерландський митець зобразив село в усій його неприкрашеній

суті, а відтак кинув виклик так званій «пасторальній ідилії» в розробці селянської теми.

Дві невеликі за обсягом статті Яків Гніздовський присвятив грецько-іспанському малярю XVI ст. Доменікові Теодокопулі Ель Греко. У першій із них — «Ель Греко» [5] — автор не лише подав біографічні відомості про великого майстра, а й прагнув збагнути сутність його містицизму. Образи Ель Греко, сповнені драматичного напруження, завжди супроводжує піднесений порив людського духу. Саме тому, на переконання Я. Гніздовського, митець присвячував свої твори релігійно екзальтованим християнським сюжетам. Обличчя його героїв — видовжені, аскетичні, їхні очі, що немов дивляться вглиб самих себе, — асиметрично посаджені й широко розплющені. Його образи ніби спалює внутрішній вогонь, а бліді обличчя виражають сильне духовне напруження.

У статті під заголовком «Де перебувають твори Ель Греко?» [4] Я. Гніздовський назвав країни, в яких шанувальники таланту митця мають змогу оглянути його картини: Велику Британію, Голландію, Грецію, Данію, Італію, Іспанію, Німеччину, Польщу, Росію, Румунію, Угорщину, Францію та США. У цій невеличкій публікації автор наголосив на значущості мистецької спадщини Ель Греко та на його вагомому внеску в розвиток світового живопису.

Володимир Ласовський, один із учнів і послідовників О. Новаківського, відвідавши виставку творів Марка Шагала в Парижі, відгукнувся про неї в опублікованій в «Арці» статті «Листи з Парижу про мистецтво 2. Виставка Марка Шагала»*. В ній автор висловив свої естетичні погляди на творчість відомого художника і висловив, зокрема, особисте несприйняття мистецьких робіт М. Шагала.

З неодноразових спроб зіставлення різних творчих манер мистецьких персоналій цікавими видаються думки художника В. Ласовського щодо інспірацій творчості Марка Шагала та Никифора Дровняка: «Йдеться мені саме про аналогію двох народних поетів малярської форми, що своєю напруженою візійністю, вбраною

* Ця публікація, згідно з тематикою, могла б належати до третьої групи статей («Матеріали, присвячені творчим спілкам та виставковому життю»), однак, оскільки основний акцент автор надає творчості одного художника — М. Шагала, ми зараховуємо її до цієї групи.

в суто індивідуальні виявні засоби, частково виправдують наївну та наполегливу тугу нашого суспільства за національним стилем у пластичному мистецтві. Тільки таким одержимим спадковими, сповненими, як морська мушля морських шумів, містичними шумами народної пракультури, дано бути чіткими знаками у розгортанні містерної тканини (...) Никифор... Шагал... українська і жидівська стихія. Але туга одна. Не туга, а крик широко розкритим ротом у простір» [11, с. 74].

До тематичної групи публікацій «Арки» «Митці про мистецтво» належить і стаття Володимира Січинського «Український дереворит XVI–XVII століть». В. Січинський, унікальна особистість української культури ХХ ст., був автором фундаментальних праць: «Гравюри українських першодруків», «Архітектура в стародруках», «Нариси з історії українського граверства», «Історія українського граверства XVI–XVII ст.», «Гравюри видань Фіоля» та ін. У розвідці, надрукованій в «Арці», вчений детально описав техніку виконання деревориту, подав коротку історію його виникнення в Україні, навів найяскравіші зразки дереворитів та осередки граверства в Україні. «Граверство на Україні, прийшовши з Заходу, за короткий час розвинулося з небувалим успіхом і великою інтенсивністю. Воно приносить нам силу фактів, спостережень і міркувань про ті живі зносини і зв'язки, які існували поміж Україною і Західною Європою та свідчить про велику роллю України на Сході Європи», — не без гордості зазначав В. Січинський [21, с. 15].

Помітну роль у розвитку й утвердженні українського мистецтва на чужині відіграв Володимир Кивелюк. У статті «Проблема візантинізму в малярстві» він представив увазі читача цікавий екскурс в історію візантинізму, а саме — його концептуальні засади, детальне осмислення сутності, становлення й розвитку візантійського мистецтва, візантійські іконографічні канони. Привертає увагу, зокрема, таке міркування автора: «Візантійським, як і східним мистецтвом, стали цікавитись не надто давно, й тому воно поза спеціалістами не знайшло і досі належної оцінки. Його трактовано як закостеніле, заморожене віросповідним догматизмом мистецтва, у якому церковний консерватизм заперечував усякі можливості вільного еволюційного розвитку. А проте ближчий розгляд спростовує ці твердження» [8, с. 8].

Остання, третя група аналізованих публікацій «Арки» — «Матеріали, присвячені творчим спілкам та виставковому життю». Так, у статті Едварда Козака «Широкі шляхи і колоди на них» йдеться про з'їзд митців УСОМ (Українська спілка образотворчих митців), що відбувся 12 липня 1947 р. у м. Берхтесгаден. Це мистецьке угруповання постало у Мюнхені на початку 1947 р. і діяло до 1951 р. Воно об'єднувало митців різних напрямів, які жили здебільшого у німецьких та австрійських таборах для переміщених осіб. Керував спілкою Е. Козак. УСОМ влаштувала кілька мистецьких заходів, взяла участь у Міжнародній виставці УНРРА (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) у Німецькому національному музеї в Мюнхені (1947), видала два випуски опатно ілюстрованого журналу «Українське Мистецтво» (редактор Михайло Дмитренко) та кілька альбомів і монографій, зокрема про мистецькі центри Мюнхена, Геттінгена, Мітенвальда, Берхтесгадена, Регенсбурга, Нойбоерна. Автор статті наголосив, що саме через брак коштів члени спілки змушені були відмовитися від друкування наступного випуску журналу «Українське Мистецтво».

Упродовж 1945–1950 рр. у Німеччині та Австрії українські митці організували численні виставки образотворчого й ужиткового мистецтва, на яких презентували твори малярства, графіки, вишивки, різьби по дереву, вироби з кераміки тощо. Е. Козак розмірковував над проблемами, що спричинили своєрідний «застій у мистецтві»: «Причин цьому багато, а найважливіша — брак мистецьких критиків-фахівців, брак мистецтвознавців узагалі. Доводиться мистцям братися самим за перо, що приводить не раз до непотрібних конфліктів, бо мистцеві, що пише, важко дотриматися об'єктивності оцінки» [9, с. 29-30]. Автор аналізував фактори, що спричинили застійні явища у мистецтві. Він був змушений визнати, що «...своєрідні емігрантські обставини лежать колодами не тільки перед нами, образотворчими мистцями, але й перед іншими мистецькими об'єднаннями. І треба радити нам передусім над тим, як побороти ці обставини. Щойно поборовши їх, зможемо з'їхатись, щоб у великій мистецькій сім'ї поговорити про «велику літературу», великий театр і про «широкі мистецькі шляхи» [9, с. 30].

До цієї групи належить стаття Володимира Лісовського «Листи з Парижу про мистецтво. 1. Осінній сальон 1947», в якій автор

інформує читача про відкриття 1903 р. в Парижі першого «Осіннього салону» — одного з найповажніших французьких мистецьких експозиційних центрів. Його президентами були такі генії французького малярства, як Рене Франсуа Огюст Роден, П'єр Огюст Ренуар і Арістид Жозеф Бонавентюр Майоль. Тут експонували свої безсмертні твори визначні французькі художники — П. Боннар, А. Матісс, Р. Дюфі, П. Пікассо, П. Гоген, П. Сезанн, А. Руссо.

У цій публікації В. Ласовський поділився з читачами «Арки» своїми враженнями від побаченого на паризькій виставці: «Як завжди, треба його оглянути не один і не два ранки, щоб сумлінно проглядати тисячі експонатів, і, як завжди, в вас враження, що добрих мистців у Франції вчетверо більше ніж слід» [10, с. 51]. Митець писав також про зміни, які відбулися з часу його останніх відвідин виставки, констатував масштабний діапазон колекції творів французьких художників, водночас відзначаючи різючі зміни в їхньому світосприйнятті. Особливо вразила автора взаємодія течій і напрямів у мистецтві, кольорова інтенсивність постімпресіоністичної палітри, естетика форми.

Він детально аналізує організацію роботи експозиції, ретельно розглядає представлені на ній мистецькі твори, прискіпливо простежує розвиток новітніх модерністичних напрямів, сміливо критикує виставлені для огляду зразки прикладного мистецтва та скульптури. «Можливо, що я помиляюся, нав'язуючи цим стилістичним явищам іменної аналогії з готикою, але що у повітрі Осіннього салону щось нове, скажімо майже епохальне, цього я певен. Може незабаром з'явиться сучасний да Вінчі чи Делякруа, і прочуття епохального стилю яскраво здійснить у своїй творчості? Може бути» [10, с. 52].

До тематичної групи публікацій «Митці про мистецтво» належить також стаття Юрія Соловія «Чи сучасне наше сучасне мистецтво?», в якій автор робить спробу оцінити рівень виставки, організованої Українською спілкою образотворчих митців в грудні 1947 р. у м. Регенсбург. Це була перша експозиція творів художників, що жили в таборах для переміщених осіб у Німеччині й Австрії, зокрема в окрузі Регенсбург. У вступному слові до каталогу цієї виставки зазначено: «Метою виставки є дати мистцям змогу показати їх творчий мистецький дорібок своєму, а то й чужому загалові, як доказ безупинної праці наших мистців над

оформленням і поглибленням їх мистецького світогляду» [12, с. 1]. На виставці було представлено майже 200 експонатів, зокрема кращі імпресіоністичні твори Миколи Анастазієвського, Петра Андрусіва, Мирона Білінського, Северина Борачка, Миколи Бутовича, Якова Гніздовського, Святослава Гординського, Дам'яна Горняткевича, Михайла Дмитренка, Івана Кейвана, Едварда Козака, Василя Кричевського, Степана Луцика, Михайла Мороза, Миколи Неділка, Леоніда Перфецького, Богдана Стебельського, Петра Холодного, Михайла Черешньовського та ін. Графіка репрезентована дереворитами Мирона Білінського і Якова Гніздовського. У виставці взяли участь і скульптори — Антін Павлось та Григорій Крук. Юрій Соловій дав коротку характеристику творчості окремих митців-учасників. Так, за його словами, «Крук надав низку різьб, сюжетно різноманітну, багату статичною формою, творів, які свого мистця репрезентували як одного з найкращих українських скульпторів» [22, с. 77]. Зараховуючи себе до когорта митців-емігрантів Німеччини, наприкінці статті Ю. Соловій резюмує: «Очевидно, багато важить ситуація, в якій ми борсаємось. До цього додаються матеріальні недостачі, які мистці особливо болюче відчують, а різного роду референтури, імпрези тощо розбивають і вичерпують творчу напругу. Одначе нас це не повинно виправдовувати, а працьовитість і суворя самокритика мусять бути гарантією кращих осягів завтра» [22, с. 79]. І хоча редколегія журналу «Арка» зазначила, що, публікуючи статтю Ю. Соловія, не в усьому поділяє його погляди та сподівається подати й інші міркування на тему українського мистецького життя в Німеччині, такі відгуки у пресі, без сумніву, додавали впевненості нашим митцям на чужині, стимулювали їхню творчість.

Отже, розглянуті мистецтвознавчі публікації «Арки» дають змогу зробити висновок про те, що, незважаючи на складність ситуації, в якій опинились окремі українські художники-емігранти та різні українські мистецькі організації в Німеччині та Австрії після Другої світової війни, вони були визнані тогочасною німецькою та австрійською владою, мали офіційний статус, згуртували у своїх рядах активні творчі сили, розпорошені після війни. На сторінках часопису «Арка», друкованого органу Мистецького Українського Руху, його автори інформували інтелектуальний світ про нові досягнення та знахідки українських митців у графіці, живописі, скульптурі.

1. Арка : місячник : журнал літератури мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947–1948.
2. «Арка» 1947–1948 : журнал літератури, мистецтва і критики : бібліогр. покажч. змісту / Національний університет «Києво-Могилянська академія», Наукова бібліотека ; вступ. ст. *Володимира Панченка* ; склали: *Н. В. Казакова* за участю *Н. В. Монахової* та *Д. В. Матіяш*. — Київ : Вид. дім «КІМ Академія», 2003. — 52 с.
3. *Гніздовський Я.* Гульня на Олімпі. Про Пітера Бройгеля Старшого / *Яків Гніздовський* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Листоп. (чис. 5). — С. 9-12.

Ілюстрації:

Бройгел ь Пітер Старший. Гульня (Відень. Державний Музей). — 1947. — Чис. 5. — С. 11 ; Бройгел ь Пітер Старший. Воскресіння. — Там само. — С. 10 ; Бройгел ь Пітер Старший. Дитячі забави (Відень. Державний Музей). — Там само. — С. 11 ; Бройгел ь Пітер Старший. Каліки (Париж. Лювр). — Там само. — С. 12 ; Бройгел ь Пітер Старший. Селянське весілля (Відень. Державний Музей). — Там само. — С. 13 ; Бройгел ь Пітер Старший. Сліпі (Неаполь. Національний музей). — Там само. — С. 13 ; Бройгел ь Пітер Старший. Тріє царі (Лондон. Національна галерея). — Там само. — С. 10.

4. *Гніздовський Я.* Де перебувають твори Ель Греко? / *Яків Гніздовський* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Жовт. (чис. 4). — С. 10.
5. *Гніздовський Я.* Ель Греко / *Яків Гніздовський* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Жовт. (чис. 4). — С. 7-10.

Ілюстрації:

Греко Ель. Автопортрет (?), 1609. New York, Metropolitan museum (59 × 46 см). — 1947. — Чис. 4. — С. 10 ; Греко Ель. Дама з білим лисом (Портрет донни Хероніми де ля Квебас, дружини Ель Греко). 1578. Glasgow. Sir John Stirling-Maxwell (62 × 51 см). — Там само. — С. 11 ; Греко Ель. Зламання п'ятої печаті, 1610–1614. Zumaya, Ignacio Zuloaga (224 × 194 см). — Там само. — С. 6 ; Греко Ель. Іван Христитель. — Там само. — С. 8 ; Греко Ель. Лякоон, 1606–1610. Із збірки кол. Принца-регента Югославії (142 × 193 см). — Там само. — С. 7 ; Греко Ель. Марія (фрагмент Благовіщення), 1590–1593. Barcelona, Coll. Salas (25 × 90 см). — Там само. — С. 11 ; Греко Ель. Похорон графа Оргаза, 1586. Toledo, Santo Tome (480 × 360 см). — Там само. — С. 9 ; Греко Ель. Св. Маврикій (фрагмент), 1592–1596 / Montreal, Kanada, Sir William van Hornet (25 × 20 см). — Там само. — С. 11 ; Греко Ель. Фрагмент

з Успення пресв. Марії, 1609–1614. Toledo. Museo de San Vicente (325 × 170 см). — Там само. — С. 8 ; Греко Ель. Христос, 1586–1590. Barcelona, Carlos Vallian (48,5 × 37 см). — Там само. — С. 10 ; Греко Ель. Христос в домі фарисея Симеона, 1604–1610. Приватна власність. США (150 × 104 см). — Там само. — С. 11.

6. *Горняткевич Д.* Критерії в оцінці малярської спадщини Шевченка / *Дам'ян Горняткевич* // Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. — Київ : Фенікс, 2011. — Вип. 4 (86). — 447 с.

7. *Горняткевич Д.* Притча про блудного сина Т. Шевченка / *Дам'ян Горняткевич* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Листоп. (чис. 5). — С. 14-17.

Ілюстрації:

[Шевченко Т.]. Притча про блудного сина. Сцена I. Сцена II. Сцена VIII. — 1947. — Чис. 5. — С. 15-16. — Без підп.

8. *Кивелюк В.* Проблема візантинізму в малярстві / *Володимир Кивелюк* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1948. — Січ. (чис. 1). — С. 6-9.

Ілюстрації:

Мати Божа Одігітрія. Мозаїка з церкви Св. Луки в Phokis [Фокіс] (998–1050). — 1948. — Чис. 1 (7). — С. 7 ; Св. Теодор Студит. Мозаїка з церкви на острові Хіосі (1042–1056). — Там само. — С. 6 ; Пантократор. Мозаїка у куполі церкви Успенія у Daphni, Attica [Дафні, Аттіка] (1080). — Там само. — С. 8 ; Христос з катакомб Риму з III–IV сторіч: 3 катакомби Петра і Марцеліна. 3 катакомби Понціяна ; 3 катакомби Нунціятелля. — Там само. — С. 9.

9. *Козак Е.* Широкі шляхи і колоди на них / *Едвард Козак* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Серп.–верес. (чис. 1). — С. 28-30.

Ілюстрації:

Козак Е. Як він сам себе бачить [шарж]. — 1947. — Чис. 2-3. — С. 29 ; Козак Е. Січ (темпера). — 1947. — Чис. 6. — С. 27 ; Козак Е. Дмитро Донцов. Шарж. — Там само. — С. 27.

10. *Ласовський В.* Листи з Парижу про мистецтво. 1. Осінній сальон 1947 / *Володимир Ласовський* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1948. — Лют. (чис. 2). — С. 51-53.

Ілюстрація:

Брак Ж. Композиція. — 1948. — Чис. 2 (8). — С. 52.

11. *Ласовський В.* Листи з Парижу про мистецтво 2. Виставка Марка Шагала / *Володимир Ласовський* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1948. — Берез.–квіт. (чис. 3-4). — С. 74-75.

Ілюстрація:

- Шагал М. Заручені. — 1948. — Чис. 3-4 (9-10). — С. 75.
12. *Луцик С.* Вступне слово / *С. Луцик* // Каталог мистецької виставки укр. мистецтв м. Регенсбургу та Регенсбурської округи 1947 р. = Catalogue of the exhibition of ukrainian works of art for Regensburg district at the Regensburg 1947 = Catalog der Kunstausstellung der ukrainischen Meister im Stadt- und Landkreis Regensburg 1947. — Б. м., [1948?]. — 51 с.
13. *Луцик С.* Мій життєпис // Степан Луцик мистець = Stepan Lusyuk artist / *С. Луцик*; УВУ. — Нью-Йорк; Торонто; Вашингтон, 1973. Вип. 2. — 96 с., іл. — Сер.: Альбоми Українського мистецтва.
14. *Луцик С.* Олекса Новаківський / *Степан Луцик* // Арка: місячник: журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Серп.-верес. (чис. 1). — С. 9-11.

Ілюстрації:

- Новаківський О. Автопортрет (в збірках Національного Музею у Львові), 1911. Олія. — 1947. — Чис. 2-3. — С. 9; Новаківський О. Коляда, 1907. Олія, 84 × 95 см. — Там само. — С. 10; Новаківський О. Портрет Ол. Барвінського. — Львів, 1925–1929. Олія, 75 × 102 см. — Там само. — С. 11.
15. МУР / Мистецький Український Рух (Мюнхен; Карлсфельд). — 1946. — Чис. 1. — С. 1.
16. *Оглоблин О.* Нарбут — мазепинець / *Олександр Оглоблин* // Арка: місячник: журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1948. — Лют. (чис. 2). — С. 9-11.

Ілюстрації:

- Нарбут Ю. Грамота Української Державної Академії Мистецтв у Києві. — 1948. — Чис. 2 (8). — С. 9; Нарбут Ю. Обкладинка [Нарбут В. Аллилуя]. — Там само. — С. 10; Нарбут Ю. Козак (Буква «К», Українська Абетка). — Там само. — С. 11; Чехонін Сергій. Портрет Нарбута. — Там само. — С. 10.
17. *[Розгін І.]* Михайло Бойчук / *Ів. Вигнанець* // Арка: місячник: журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Жовт. (чис. 4). — С. 19-24.

Ілюстрації:

- М. Бойчук перед своєю фрескою в Харківському театрі. Такі агітки мусив малювати мистець. — 1947. — Чис. 4. — С. 23; Михайло Бойчук за роботою. — Там само. — С. 19.
18. *[Розгін І.]* Юрій Нарбут / *Ів. Вигнанець* // Арка: місячник: журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1948. — Лют. (чис. 2). — С. 6-8.

Ілюстрації:

Нарбут Ю. Родина мистця (сильветка). — 1948. — Чис. 2 (8). — С. 6 ;
Нарбут Ю. Acta Narbutorum. — Там само. — С. 7.

19. *Самчук У.* [Без назви] / *Улас Самчук* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Лип. (чис. 1). — С. 1.

20. *Свенціцький І.* Памяті Олекси Новаківського / *Іларіон Свенціцький* // Літопис Національного музею за 1934 рік. — Львів : Національний музей у Львові, 2001. — 92 с.

21. *Січинський В.* Український дереворит XVI–XVII століть / *Володимир Січинський* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1948. — Берез.-квіт. (чис. 3-4). — С. 15-20.

Ілюстрації:

Блудний син. Стрятинський дереворит, 1604. — 1948. — Чис. 3-4 (9-10). — С. 19 ; Розп'яття. Дереворит з краківського видання Фіоля 1491 р. — Там само. — С. 16 ; Розп'яття. Дереворит, 1629. — Там само. — С. 19. — Підпис: Лука, гравер ; Св. Апостол і Євангелист Лука. Дереворит, 1654. — Там само. — С. 20. — Підпис: Ілья, гравер ; Св. Василій Великий. Стрятинський дереворит, 1604. — Там само. — С. 18 ; Св. Євангелист Лука. З Львівського «Апостола» 1574 р. — Там само. — С. 17. — Підпис: Дереворитники W. S. і J. F. ; Герб князів Острозьких, 1580. З острозьких видань. — Там само. — С. 16 ; Титульна сторінка львівської «Граматики», 1591. — Там само. — С. 17.

22. *Соловій Ю.* Чи сучасне наше сучасне мистецтво? / *Юрій Соловій* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1948. — Берез.-квіт. (чис. 3-4). — С. 76-79.

Ілюстрації:

Крук Г. Прачка. — 1948. — Чис. 3-4 (9-10). — С. 78 ; Стефанович М. Ярославна [Живопис]. — Там само. — С. 77.

23. *[Тарнавський З.]*. Едвард Козак — поет фарби і рисунку / *З. Т.* // Арка : місячник : журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен). — 1947. — Груд. (чис. 6). — С. 26-27.

Ілюстрації:

[Козак Е.]. Мистець М. Мороз (дружній шарж). — 1947. — Чис. 6. — С. 26. — Підпис: Рис. ЕКО ; Козак Е. Ілюстрація до Буквар'я д-ра К. Вагилевича. — Там само. — С. 26, 31.